
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 355.23;339.19

Андрій Васильович БАЛЕНДР,
*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

СУЧАСНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З ПИТАНЬ БОРотьБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

У статті проаналізовано сучасний досвід підготовки прикордонників країн Європейського Союзу з питань боротьби з торгівлею людьми.

Ключові слова: *прикордонники, боротьба з торгівлею людьми, підготовка персоналу, країни Європейського Союзу.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Торгівля людьми – один із найжахливіших злочинів проти людської гідності та одне із найсерйозніших порушень прав людини, яке може відбуватись як у межах країни, так і за її кордонами. Прикордонний контроль відіграє важливу роль та створює унікальні можливості для втручання у процес запобігання торгівлі людьми та боротьби з цим явищем.

Держави-члени Європейського Союзу запроваджують відповідні механізми з метою попередньої ідентифікації, надання допомоги й підтримки жертвам торгівлі людьми. Ці завдання рекомендується виконувати у співпраці з відповідними організаціями, які надають всебічну підтримку [1].

Беручи до уваги роль та обов'язки прикордонників під час здійснення прикордонного контролю, прикордонні служби держав-членів ЄС та Агенція FRONTEX (Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу) отримали важливе завдання щодо боротьби з торгівлею людьми, а саме – необхідність проведення спеціальної підготовки для прикордонників у цій сфері.

Прикордонник повинен володіти спеціальними навичками для ефективного запобігання та боротьби з торгівлею людьми. Професійна підготовка повинна формувати практичні навички прикордонників відповідно до обсягу їх роботи, зосереджувати їх увагу на важливості усвідомлення проблеми торгівлі людьми, а також ідентифікації та проведенні інтерв'ювання потенційних жертв і злочинців. Під час виконання своїх обов'язків прикордонники керуються положеннями про основні права жертв торгівлі людьми та приділяють основну увагу найбільш вразливим категоріям осіб [3].

Мета статті – висвітлити особливості професійної підготовки фахівців у сфері охорони кордонів Європейського Союзу з питань боротьби з торгівлею людьми для підвищення ефективності професійної підготовки персоналу Держприкордонслужби України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які опирається автор. Освіта в країнах ЄС початку XXI століття характеризується численними змінами, процесом реформування та реструктуризації професійної педагогічної освіти. Зміни у змісті та характері охорони кордонів ЄС висунули нові вимоги до змісту та якості підготовки прикордонників. Здійснюється пошук з проблем підвищення професіоналізму та адекватної підготовки прикордонника.

Як показав аналіз літературних джерел, проблема підготовки фахівців правоохоронних органів ЄС з питань боротьби з торгівлею людьми ще не була предметом спеціальних педагогічних досліджень, але постійно привертала увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників: М. Васильєва, А. Орлеан, Н. Ничкало, А. Бруновскіс, М. Доттрідж, М. Майо, Р. Сертіс та інших.

Наші розвідки засвідчили, що в контексті порівняльних досліджень ґрунтового аналізу сучасної професійної підготовки прикордонників країн ЄС з питань боротьби з торгівлею людьми, на основі якого можливо було б сформулювати рекомендації щодо модернізації вітчизняної системи підготовки фахівців з охорони кордону, практично не існує. Ці обставини спонукали нас до вибору теми цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представники органів прикордонного контролю мають змогу першими перевіряти осіб, які перетинають державний кордон. Вони можуть ідентифікувати можливу жертву торгівлі людьми і запобігати грубому порушенню прав людини. Для виконання цього надзвичайно важливого завдання особи, які здійснюють прикордонний контроль, повинні бути підготовлені належним чином та обізнані у сфері торгівлі людьми [4].

Агенція FRONTEX відіграє важливу роль у розробці курсів підготовки та організації спеціальної підготовки для держав-членів ЄС. Підрозділ Агенції FRONTEX з оцінки ризиків розробив проект з питань боротьби з торгівлею людьми у 2008 році, а також підготував робочий варіант “Аналізу стану справ та профілів ризику щодо торгівлі людьми для прикордонних органів” у травні 2010 року. Звіт містить важливі висновки та рекомендації для Агенції FRONTEX і держав-членів ЄС, а також обґрунтування необхідності для FRONTEX розвивати та поширювати підготовку представників органів прикордонного контролю щодо виявлення випадків торгівлі людьми, як жертв, так і торговців, та гарантувати, що підготовка буде включати проведення практичних занять із залученням широкого кола прикордонників, які беруть практичну участь у здійсненні прикордонного контролю.

Навчальний відділ Агенції FRONTEX розробив навчальний курс для тренерів щодо боротьби з торгівлею людьми для прикордонників за активної участі багатопрофільної команди, яка складалася з експертів з 12 держав-членів ЄС та з однієї країни-учасника Шенгенської угоди (Бельгія, Болгарія, Кіпр, Франція, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Швеція й Об’єднане Королівство), а також експертів від Європейського Поліцейського коледжу. Міжнародна організація з питань міграції, Рада ООН з питань людини, Організація з питань безпеки та

співробітництва в Європі, Управління верховного комісара ООН з питань біженців та ЮНІСЕФ (Міжнародний дитячий фонд ООН) також зробили вагомий внесок в розробку даного курсу, щоб забезпечити висвітлення міжнародних стандартів та підхід, оснований на дотриманні прав людини.

Опираючись на Директиву 2011/36/ЄС, у цьому навчальному курсі для прикордонників було розглянуто 3 компоненти, які розкривають поняття “боротьба з торгівлею людьми”, а саме – запобігання, захист і судово-переслідування, а також партнерство, яке часто називають четвертим додатковим компонентом.

Поряд з цими потребами навчальний відділ Агенції FRONTEX розробив проект, який звертає особливу увагу на запобігання та виявлення випадків торгівлі людьми. Його головна мета – збільшити можливості прикордонників на території ЄС та країн-учасників Шенгенської угоди шляхом підготовки персоналу у сфері боротьби з торгівлею людьми та поважного ставлення до гідності й основних прав жертв. Він містить відповідні положення нової Директиви 2011/36/ЄС з питань торгівлі людьми від 15 квітня 2011 року та базується на кращих методах боротьби з міжнародною злочинністю на зовнішніх кордонах ЄС, розроблених державами-членами ЄС та країнами-учасниками Шенгенської угоди. Визнання того, що торгівля людьми – гендерний феномен, також підкреслює той факт, що жінками і чоловіками, дівчатами та юнаками торгують з різних причин. Отже у заходах, які вживаються, та у питаннях підтримки жертв потрібно брати до уваги гендерні особливості.

Навчальний матеріал складається з трьох модулів: “Усвідомлення проблеми”, “Ідентифікація” та “Співбесіда”. Питання торгівлі дітьми виокремлено в кожному модулі.

Усвідомлення проблеми – перший модуль, який має за мету сформулювати усвідомлення, підвищити розуміння та покращити знання прикордонників про злочин торгівлі людьми та порушення прав людини, який він тягне за собою, його характерні риси, суб’єктів, функціонування та механізми.

Ідентифікація – другий модуль, націлений на покращення здатності представників прикордонного контролю ідентифікувати потенційних жертв торгівлі людьми та підозрюваних торговців.

Другий модуль являє собою практичний інструмент, який включає індикатори торговців та потенційних жертв, а також приклади з життя, які допоможуть прикордонникам розпізнати та запобігти цьому серйозному злочину на ранній стадії.

Третій модуль – “Співбесіда”, призначений для прикордонників, які працюють на другій лінії контролю. Його метою є надання особі, яка проводить інтерв’ю, чіткого обґрунтування для винесення остаточного висновку про те, чи є особа жертвою, чи потенційною жертвою торгівлі людьми, ураховуючи потребу у будь-якій допомозі, а також направлення для отримання подальшої соціальної, юридичної, адміністративної допомоги та, за потреби, для надання притулку.

Методика даної підготовки основана на таксономії Блума [6]. Після навчання слухачі оволодівають новими навичками, знаннями та компетенціями. У кожному навчальному модулі є розділ “Результати навчання”, в якому йдеться про те, що слухач повинен знати та вміти робити після його завершення. Плани занять до кожного модуля подані схематично, у них вказано зміст, запропоновані методи та вправи і необхідний матеріал. Кожна вправа супроводжується рекомендаціями та нотатками, необхідними для тренера.

Прикордонники повинні знати, які стандарти слід застосовувати під час виконання службових обов’язків та в інших ситуаціях. Запропонований практичний підхід та інтерактивні методи, а також використання творчих, інтерактивних методів підготовки забезпечують активне залучення та мотивацію учасників.

Потреби тих, хто навчається, повинні бути визначені до початку проведення підготовки. Важливо враховувати знання, навички та відношення учасників. Тривалість курсу підготовки залежатиме від визначених потреб та особливостей у їх країнах. У кожній частині навчального матеріалу подано нотатки для тренера з детальними інструкціями та порадами щодо вибору методів та необхідних матеріалів.

До основного матеріалу додано “Навчальні матеріали” із додатковими ресурсами для підготовки. У них містяться матеріали із загальною інформацією: законодавчі акти, відеофільми, готові навчальні засоби (презентації у PowerPoint) та приклади випадків, які можна використовувати

під час навчання. Тренеру, можливо, доведеться адаптувати певну частину матеріалу до потреб підготовки та досвіду осіб, які будуть проходити курс навчання. Ситуація у кожній країні є різною, так само як культура та сприйняття, що спричиняє необхідність в адаптації вправ, окремих випадків та прикладів.

Метою модуля “Усвідомлення проблеми” є надання допомоги прикордонникам, як усвідомити, краще зрозуміти та набути нових знань про злочин торгівлі людьми, його особливості, суб’єкти, функціонування та механізми.

Після завершення цього модуля учасники будуть мати змогу:

усвідомити, що торгівля людьми – серйозний злочин та грубе порушення прав людини;

усвідомити важливу роль прикордонників та відповідальність, покладену на них у боротьбі з торгівлею людьми та наданні захисту жертвам;

дати юридичне визначення поняття “торгівля людьми” на основі міжнародних, європейських та національних правових інструментів;

розрізнити поняття торгівлі людьми та контрабанди людей;

пояснити процес торгівлі людьми, його транснаціональний аспект, механізм, стадії та учасників;

відстежити всесвітні тенденції та маршрути руху у торгівлі людьми, орієнтуючись на останні події, що сталися в ЄС та у країні прикордонника;

розуміти, що дитина, яку було завербовано, перевезено або переміщено з метою експлуатації, завжди вважається жертвою торгівлі людьми. Надання згоди дитиною вважається недійсним;

пояснити наслідки експлуатації дітей-жертв та їх особливі потреби.

У цій частині навчального матеріалу прикордонникам роз’яснюють загальні питання щодо підготовки та обізнаності стосовно злочинного характеру та порушень прав людини у випадках торгівлі людьми, ураховуючи, що саме прикордонники щодня виконують свій обов’язок безпосередньо на державному кордоні. Також висвітлено неабияку роль та відповідальність, яку європейське законодавство покладає на прикор-

донників за попередження і припинення злочинів у сфері торгівлі людьми та за надання захисту жертвам.

Модуль “Ідентифікація” спрямований на покращення здатності осіб, які здійснюють прикордонний контроль ідентифікувати потенційних жертв торгівлі людьми, а також підозрюваних торговців. Крім того, індикатори для виявлення торговців та потенційних жертв і практичні приклади з життя допоможуть прикордоннику попереджувати дані злочини на ранніх стадіях.

По закінченні даного модуля учасники зможуть:

усвідомити потенціал прикордонного контролю щодо ідентифікації торговців людьми та їх потенційних жертв;

розрізняти індикатори та ключові питання, які допоможуть йому/їй ідентифікувати торговців людьми та їх жертв під час здійснення прикордонного контролю на першій лінії;

збирати інформацію під час контролю на першій лінії від жертв та злочинців, на основі ідентифікованих індикаторів;

виявляти уразливих осіб серед жертв, котрі потребують міжнародного захисту;

розпізнавати та реагувати відповідним чином на отриману інформацію від жертв на основі виявлених індикаторів;

реагувати відповідним чином стосовно виявлення жертв та торговців, у рамках національного законодавства.

Перш за все тренер повинен організувати відкрите обговорення та спочатку впевнитись, що у всіх учасників однакове бачення та картина ситуації. Також важливо побачити, як відреагують учасники та який вплив ці ситуації мають на їх щоденну роботу. Питання повинні викликати почуття обов’язку в прикордонників, вони також мають усвідомити, що це входить до їх “повноважень”. Важливим є факт, що кожен із них може відіграти важливу роль, а також те, що існують юридичні інструменти, які допоможуть прикордонникам у їх діяльності.

Роль прикордонників на першій лінії контролю щодо ідентифікації цих двох груп осіб є дуже важливою для ефективного запобігання Європейським Союзом торгівлі людьми та боротьби з нею. Ключ до ефективної попередньої ідентифікації – розуміння дій, які включає у себе торгів-

ля, і як їх можна інтерпретувати на кордоні. Саме тому прикордонники першої лінії контролю повинні бути ознайомлені з тим, як “вербування, транспортування, передача, переховування чи одержання людей, включаючи обмін чи передачу контролю над цими людьми” відбувається в регіоні, де вони здійснюють свою діяльність. У другому модулі викладено низку індикаторів, для того щоб допомогти прикордонникам першої лінії контролю ідентифікувати торговців [1]. Після цього вони повинні бути пристосовані до національних та місцевих умов, в яких здійснюють свою діяльність прикордонники.

Прикордонники на першій лінії контролю також повинні бути знайомі з індикаторами засобів, які використовують торговці та їх помічники, такими як: використання “погрози чи використання сили або інших форм примусу, викрадення, шахрайство, обман, у випадках зловживання владою або вразливості особи, у випадку отримання або надання певних переваг або оплати для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу” [6]. У даному модулі прикордонники також навчаться працювати з потенційними жертвами торгівлі, а саме – задавати швидкі питання під час контролю на першій лінії та долати комунікативні бар’єри. У другому модулі також представлені основні принципи, які потрібно застосовувати, стикаючись з потенційними жертвами торгівлі. Важливим є той факт, що деякі потенційні жертви можуть також бути жертвами сексуального та гендерного насильства, гвалтування чи тортур. На їх відповіді може впливати їх досвід жорстокого з ними поводження, насильства і травм.

Модуль “Співбесіда” призначений для прикордонників, які здійснюють контроль другої лінії. Його метою є забезпечення міцної бази для проведення співбесіди, яка дозволить установити, чи є особа потенційною жертвою торгівлі людьми, та визначити найбільш ефективний напрямок щодо надання допомоги такій особі для майбутнього соціально-го, юридичного і адміністративного супроводу.

Після закінчення вивчення цього модуля учасники зможуть:

визначати передумови та причини торгівлі людьми, застосовуючи спеціальні навички та методи ведення співбесіди;

залежно від типу жертви (діти, особи, що зазнали гендерного насильства) розпізнавати вразливість та потребу у допомозі потенційної жертви

торгівлі людьми, та визначати, як це може вплинути на результати співбесіди;

залежно від ситуації, визначати, які засоби та методи застосовувати під час співбесіди з дітьми – потенційними жертвами;

одержувати і передавати зібрану інформацію до відповідних органів; гарантувати потенційним жертвам необхідний захист і підтримку у межах повноважень, наданих прикордонникам.

Прикордонник повинен розуміти, що він може виявити ознаки іншої протиправної діяльності на більш пізній її фазі. Злочинна діяльність, що пов'язана з торгівлею людьми, включає в себе:

незаконний в'їзд і виїзд;

незаконне проживання і працевлаштування;

пред'явлення і/чи використання підробленого посвідчення особи і проїзних документів;

пред'явлення і використання викраденого посвідчення особи чи проїзних документів;

спроби отримати документи і візу за допомогою шахрайства; корупцію.

Отже, для ефективної боротьби з торгівлею людьми потрібне скоординоване втручання добре підготовлених, поінформованих спеціалістів із різних сфер діяльності та установ. Проте, досвід показує, що найчастіше з такими злочинами стикаються під час виконання щоденних службових обов'язків офіцери, які не є спеціалістами у цій сфері, але які могли б зробити величезний внесок у розслідування справи, виконуючи свою звичайну роботу. Однак при виконанні цих завдань прикордонники зустрічаються з неабиякими труднощами, які носять специфічний характер. Одним з перших постає питання: як розпізнати жертву торгівлі людьми та відрізнити злочин від інших випадків незаконного працевлаштування, незаконної міграції, легальної або нелегальної проституції та інше.

Висновок. У країнах ЄС значна увага приділяється підготовці прикордонників у сфері боротьби з торгівлею людьми. Це потребує, перш за все, вдосконалення вмінь та навичок прикордонників стосовно ідентифікації та компетентного поводження з жертвами даного злочину. Тому

важливим завданням для українських прикордонників, окрім відповідності обов'язкам прикордонників держав-членів ЄС, є усвідомлення своїх обов'язків з питань запобігання та боротьби з торгівлею людьми, захисту жертв та практичного використання отриманих знань під час виконання щоденних службових обов'язків, а також забезпечення практичними засобами боротьби з торгівлею людьми.

Матеріали даного навчального курсу можуть бути використані у підготовці офіцерів факультету підготовки керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького під час викладання навчальної дисципліни “Правові основи протидії злочинності на державному кордоні”, з теми “Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми” та для курсантів 3-го курсу факультету правоохоронної діяльності та права, напряму підготовки “Правоохоронна діяльність” з дисципліни “Кримінальне право”, з теми “Кваліфікація злочинів проти волі, честі та гідності”.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження та узагальнення досвіду відбору і підготовки фахівців для викладацької діяльності на курсах з питань боротьби з торгівлею людьми для персоналу різних категорій ДПСУ.

Список використаної літератури

1. Директива 2011/36/ЄС, Стаття 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.emnbelgium.be/sites/default/files/publications/directive_2011-36-eu.pdf
2. Україна як країна призначення для торгівлі людьми : матеріали для практичного використання працівниками прикордонної служби, правоохоронних органів та суддями / М. О. Васильєва, В. В. Красько, А. М. Орлеан, О. В. Пустова. – К. : Фенікс, 2012. – 120 с.
3. Шенгенський прикордонний кодекс (SchengenBordersCode) [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security
4. Європейська комісія по боротьбі з торгівлею людьми [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/index.action>

5. Торгівля дітьми в ЄС: проблеми, перспективи та найкращі практики [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf

6. Anti-trafficking training for border guards (trainer's manual) / FRONTEX, 2012. – 130 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Блощинський І. Г.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2014.

Балендр А. В. Современный опыт подготовки пограничников стран Европейского Союза по борьбе с торговлей людьми

В статье проанализирован современный опыт подготовки пограничников стран Европейского Союза по борьбе с торговлей людьми.

Ключевые слова: пограничники, борьба с торговлей людьми, подготовка персонала, страны Европейского Союза.

Balendr A. V. The modern experience of training of borderguards of European Union countries on combating human trafficking

The paper highlights the peculiarities of professional training of the European Union border guards regarding combating human trafficking and grounds the ways to use the leading European educational experience to improve training of the personnel of the State Border Service of Ukraine.

Representatives of the border control are able to be the first to check persons crossing the border. They can identify potential victims of trafficking and prevent gross violations of human rights. To fulfill this important task persons engaged in border control should be properly prepared and have necessary knowledge in the field of human trafficking.

Based on European Union anti-trafficking Directive 2011/36/EC, the training course for border guards is composed of 3 components that reveal the concept of “anti-trafficking”, namely – prevention, protection, prosecution and partnership, which is often called the fourth additional component.

Along with these needs, the educational department of FRONTEX Agency has developed a project that pays special attention to the prevention and detection of cases of human trafficking. Its main objective is to increase

opportunities for border guards on the territory of EU and the countries of Schengen states through anti-trafficking training and cultivating respect for the dignity and fundamental rights of the victims. It contains provisions of the Directive 2011/36/EC on trafficking of April 15, 2011 and is based on the best methods of combating international crime on the external borders of the EU.

The educational material consists of three modules: “Understanding the problem”, “Identification” and “Interview”. The issue of child trafficking is allocated to each module.

Understanding the problem – the first module, which aims to create awareness, raise understanding and improve knowledge of border guards about human trafficking and human rights violations that it entails, its characteristics, subjects, and functioning mechanisms.

“Identification” is the second module, that aims at improving the capacity of representatives of border control to identify potential trafficking victims and suspected traffickers. The second module is a practical tool that includes indicators of potential victims and traffickers, as well as life examples to help border guards recognize and prevent this serious crime at an early stage.

The third module – “Interview”, is intended for border guards who work on the second line of control. Its purpose is to provide the person conducting the interview, a clear rationale for a final conclusion on whether the person is a victim or a potential victim of trafficking, taking into account the need for any assistance and referrals for further social, legal, administrative assistance and, if necessary, to provide shelter.

Keywords: *border guards, combating human trafficking, personnel training, countries of the European Union.*